

TEVHİD NEDİR ?

İslâm dünyası asırlardır Ehl-i Kitab'ın yaptığı hataları yapmakta ve dinî anlayış metodunda aynı kaderi paylaşmaktadır. Özellikle din adamlarının yetkisi konusunda aynı anlayışı paylaşan Müslümanlar, dini tahrif etmede ve tevhidi ortadan kaldırmada da aynı başarıya (!) ulaşmışlardır.

Tevhid sözlükte “tek ve bir olmak” anlamındaki “vahd”, “vahdet” kökünden türemiştir. Kur’ân’da tevhid kelimesi geçmez, lakin “vahd” kökünden gelen “vahid” “ahad”, “vahde,” kelimeleri yer alır. Kur’an’da tevhid-den bahs eden kelimelerden biri şudur:

وَالْهُكْمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

Sizin ilahınız tek olan İlah'tır. Ondan başka ilah yoktur, İyiliği sonsuz, ikramı bol olan O'dur. (Bakara 2/163)

Tevhid, bütün mezheplerde imanın ilk şartı sayılır ve bu şartı dile getirenler toplum içinde Müslüman olarak kabul edilir.

Tevhid sadece “*La ilahe illallah = Allah'tan başka ilah yoktur.*” sözünü ifade etmekle ve buna inanmakla tamamlanacak bir şey değildir. Günümüz Müslümanlarının çoğu bu kelimenin sözlü olarak ifade edilmesiyle Müslüman olduklarını, ebedi Cennete gideceklerini düşünürler. Onların bu konudaki inançlarının temelinde şu hadisleri yanlış anlamının etkisi yer almaktadır. Örneğin, “*Kim inanarak la ilahe illallah diyerse, cennete girecektir.*”¹ “*La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah diyene Cehennem ateşi haramdır.*”² gibi rivayetler akidelerinin esası haline gelmiştir.

Kur’ân’ın akaid konusunda bize bildirdiği gerçeklerden biri de; tüm insanların fıtratları gereği, söz ve inançlarını ispat etmek zorunda olmalarıdır. Aksi tak-

dirde Allah katında ve insanların yanında kendimizle ilgili söylediğimiz sözlerin bir değeri olmadığını bilmemiz gerekir. Yani bir kimsenin “*ben bahçıvanım*” demesiyle bahçıvan ya da “*ben doktorum*” demesiyle doktor olamadığı gibi, Allah’a teslimiyet göstermeyenin ve Müslümanlığını hayatına yansıtmayanın da “*ben Allah’a inanıyorum*”, “*ben Müslümanım*” demesinin bir anlamı olmadığını bilmesi gerekir.

Tevhid de güzel sözler gibi bir tohuma benzer.⁴ Tohum toprağa ekilmeden kök tutmadığı gibi, tevhid de kalpte kök tutmadan insanın diğer organlarında yansımaz. Tevhid, onun idrakinde olup yaşamak, bu yolda çalışmak, cihat (ceht) etmek ve genelde her Müslümanın sunması gereken bir hayat tarzıdır.

Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayette Resulullah (a.s.)'a “*La ilahe illallah Cennetin anahtarı değil mi?*” diye sorulur. Resulullah: “*Evet, fakat her anahtarın dışları vardır. Eğer dışları olan anahtarla gelersen, kapı açılır. Anahtar dışsız ise kapı açılmaz.*”⁵

Bu gibi hadislerden ve Kur’ân’ın tamamından “*la ilahe illallah*” demenin yeterli olmadığı, bu kelimenin hakkını vermenin ve onu hayata yansıtmamanın vacip olduğu anlaşılmaktadır. Bu, her bir insanın dünyadaki en kutsal görevi ve sorumluluğudur. Böyle bir görevi yüklenmeyenlerin şirke yuvarlanması kaçınılmazdır. Kısacası, sadece sözle “*La ilahe illallah*” diyen şahsın şirkten kurtulduğu söylenemez. Allah Telala:

Foto: Bahar Şener, bahar.senol.sener@gmail.com

İnanıp güvenen, iyi işler yapan, namazı tam kılan ve zekâti verenler, Sahipleri (Rableri) katında ödüllü hak ederler. Onların üzerinde bir korku olmaz, üzüntü de çekmezler. (Bakara 2/277)

Allah'ın kitabındaki gerçek değerleri ölçü almayanlar, geleneklerinde olana inanmakla dinlerinin gereğini yaptıklarını düşünürler. Örneğin Yahudiler Yahudi olmakla; Hristiyanlar vaftiz olmakla, Müslümanlar da "La ilahe illallah" demekle Allah'ın dinini seçtiklerini ve Onun sevgili kulları olduklarını düşünürler.

Böyle bir dini algının bir anlamda Allah'ın imtihanından kendilerini kurtarmaya çalışanların ve Onu kendi dünyalarından çıkarmaya uğraşanların gayreti olduğunu söyleyebiliriz. Allah'ı emekli eden her bir ümmet, kendileri için bir ilah ve bir kitap uydurmak zorunda kalmıştır!

Nasıl ki Yahudi ve Hristiyanlar kendilerini dinî sorumluluklardan uzaklaştırmak için kendi arzularına uygun bir akide uydurmuşsa, Kur'an'ın muhakemesinden kaçan Müslümanlar da onların akidelerine benzer iddialara sarılmışlardır. Örneğin, "Ölüm anında la ilahe illallah" demek ve belli günlerde bazı "Camilere, ibadetlere, ziyaretlere ve şefaatchilere" yönelmek suretiyle sorumluluklarını yerine getirdiklerini zannetmektedirler. Kısacası, Rabbin hayatına sokamayanların Onu ölüm ayağına hapsettiğini görmekteyiz.

Kur'an bize önerilenleri hayatına yansıtmadan boş ümitlere kapılanları şöyle uyarmaktadır: **Allah'ın sözü**

gerçektir. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatan (şeytan) da sizi Allah ile aldatmasın. (Lokman 31/33)

Tevhidin bizden istediği ve kurtuluşumuza vesile olan en önemli amellerden birkaçı Mü'minûn suresinin ilk ayetlerinde şöyle sıralanmaktadır:

1. **Müminler umduklarına kavuşacaklardır.**
2. **Onlar derin bir saygıyla namaza duran kimselelerdir.**
3. **Boş sözlerden de kaçınırlar.**
4. **Onlar zekât için çalışırlar.**
5. **Bir de edep yerlerini ve çevresini koruyan kimselerdir.**
6. **Sadece eşlerine veya hâkimiyetleri altındaki esirlere karşı kınanmazlar.**
7. **Bunlardan başkalarına açarlarsa sınırları aşmış olurlar.**
8. **Onlar emanetler ve üstlendikleri görevler konusunda titiz davranan kimselerdir.**
9. **Onlar namazlarına özen gösterirler.**
10. **İşte pay sahibi olacak olanlar onlardır.**
11. **Cennetten pay alacaklar ve orada ölümsüzleşeceklerdir. (Müminûn 23/1-11.)**

Allah'tan gelen bütün kitapların ana konusu tevhiddir⁶

Bütün nebîlerin tebliğindeki ana amaç tevhidi yaymak ve onu anlatmaktır.⁷ İnsanlara yaptıkları tavsiyenin başında da tevhid gelmekte ve onlardan bunun korunması istenilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de sadece bunu başaranların ve bu amaca hizmet edenlerin dünya ve ahiret saadetine erecekleri müjdelenmektedir:

“Onlar sabırlı, özü sözü doğru, Allah'a içten boyun eğen, mallarından hayra harcayan ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyen kimselerdir. Allah'tan başka ilah olmadığına Allah, melekler ve doğruluktan şaşmayan bilgi sahipleri şahittir. Evet, O'ndan başka ilah yoktur. Daima üstün olan, bütün kararları doğru olan O'dur.” (Al-i İmrân 3/17-18)

Tevhid, Şirkin Tersidir

Tevhid, Allah'tan başkasının gücü, nazarı, tesiri ve hâkimiyeti olmadığını anlamak, benimsemek ve bu şuurla yaşamaktır. Kur'ân'dan anladığımız kadarıyla, Allah'ı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek otorite kabul etmektir.

Şirk ise Allah'a has özelliklerden birini veya birkaçını başka varlıklarda görmek anlamına gelir. Örneğin, **O, kalplerinizdekini bilendir! Siz nerede olsanız, O sizinle birlikte.** Allah sizin yaptıklarınızı görendir! gibi özellikleri, sıfatları Allah'tan başkasına da vermek Allaha şirk koşmaktır.

Allah'a şirk koşanlar, Allah'la kendi aralarında aracılığı

savunurlar. Aracılık, Allah'a has özelliklerden birinin olduğuna inanılan şahısları, Allah'la kendileri aralarına konulmasına denir. Örneğin, **“Müridim ister batıda, isterse doğuda olsun, yardımına mutlaka yetişirim!”** veya **“medet ya Gavs! ya Geylani!”**, **“medet ya Hüseyin”** demek suretiyle vefat etmiş şahısları (onların ölmediklerini iddia ederek) yardıma çağırmaları, -özellikle tasavvuf ve Şia ehlinde akide haline gelmiş- insanları tevhidden koparan büyük hatalardan biri olmuştur.

Tevhid aynı zamanda, bir insanın Allah'ı hayatının birinci sırasına koymasındır. İnsanın hangi şartlar, zorluklar altında yaşamasına bakmayarak; seçiminde ve kararında Allah'ın emir ve yasaklarını birinci sıraya koyması, onun gerçek Müslüman olduğunun delilidir. Akidesi zayıf, iradesi aciz insanların çoğunun Allah'ın emrettiği işleri ikinci sıraya koyarak nefislerinin hoş gördüğü işleri yapmalarını ve bunu alışkanlık haline getirmelerini Allah şöyle vasıflandırmaktadır:

Kendi arzusunu kendine tanrı edineni gördün mü? Allah onu, bilgili olmasına rağmen sapık saymıştır. Sanki Allah onun kulağına ve kalbine mühür basmış, gözünün üstüne de perde çekmiştir. Allah kabul etmedikten sonra, kim onu doğru yolda sayabilir. Bilginizi kullanmayacak mısınız? (Câsiye 45/23)

Bütün elçilerin gönderilmesindeki asıl amaç, şirke bu-laşmış toplumların oluşturdukları tâğut'ları devirmek ve insanlara tevhidi anlatmak olmuştur.

Geleneğin yanlış anlattığı tevhid anlayışı; Allah'ı var ve bir bilmekten ibarettir. Halbuki Kur'ân bütün toplumların Allah'ı var ve bir olduğuna inandıklarını söylemektedir.⁸ Hiçbir elçinin amacı toplumları Allah'ın varlığına ve gerçek yaratıcının birliğine inandırmak olmamıştır.

Kur'ân bize tevhidi farklı şekilde anlatmaktadır. Tevhid, Allah'ı birlemek değil, dini sadece Allah'a has kılmaktır.⁹ Akidede ve Fıkıhta Allah'ı tek otorite kabul etmek ve Ona ortaklar edinmemektir. Ona ihlâs ile kulluk etmenin asıl anlamı budur. Kur'ân, yüzlerce ayetinde hep bunun öneminden bahsetmektedir. Tevhidi Kur'ân'dan birkaç örnekle anlatmak istiyoruz:

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ ۚ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَذِبٌ كَفَّارٌ

Gerçekleri içeren bu kitabı sana, biz indirdik. Öyleyse bu dine İHLASLA (bir şey katmadan) Allah'a kulluk et. Bilin ki Allah'ın dini, HALİSTİR (katkısız dindir). Allah ile aralarına dostlar koyup onlara sarılanlar derler ki “Bizim bunlara kulluk etmemiz, sırf bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diyedir.” Allah, onların tartışıp durdukları her konudaki hükmünü, onların yüzüne karşı verecektir. (Zümer 39/2-3)

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

De ki “Ben, bu DİNE BİR ŞEY KATMADAN Allah'a kulluk etme emri aldım.” (Zümer 39/11)

خلص - Bir şeyi “saf, halis kılmak”, “arındırmak”, “kurtarmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁰

Bütün elçilerin gittiği toplumlardan istediği şey aynı; Allah'ın saf, temiz dinine bulaştırdıkları şeyleri temizlemek olmuştur. Müslümanlardan istenen de budur.

Kur'ân: “...**Allah'ın ipine** (Kur'ân'a) **sarılanlar ve DİNLERİNİ AL-LAHA HAS KILANLAR, bunlar Müminlerle beraberdir.**” buyurmaktadır. (Nisâ 4/146)

Hepimizin günde en az beş defa namazda okuduğumuz, dualarımızda dile getirilen ve Kur'ân'ın da başına yerleştirilen Fatiha suresinde (**Allah'im!**) **Yalnız sana kul olur ve yalnız senden yardım dileriz.** deriz ve devamla **bizi doğru yoluna kabul et; Mutluluk verdiğin kimselerin yoluna.** Derken, doğru yolda olanların ve mutluluğa erenlerin kimler olduğunu bize yine Kur'ân bildirmektedir.¹¹

Bundan sonra son ayetleri, **Gayril mağdûbi aleyhim veleddâllîn=Gazaba uğramamış ve sapıtmamış olanların yoluna.** Okuyup bitirdikten sonra amin! deriz.

Bunun anlamı; Müslümanlardan önceki her toplum kendi elçisinin vefatından kısa bir dönem sonra Allah'ın temiz dinine eklemeler, çıkarmalar yaparak kendilerine mahsus bir din oluşturmuşlardır. İnsanlık tarihinin bu geleneksel hatalarına düşmemek için

özellikle namazlarımızda hep bu duayı ederiz. Resullullah aleyhisselama isnad edilen bir hadiste: “**Yahudiler, gazaba uğramışlar ve Hristiyanlar da sapıklardır**”¹² buyrulmaktadır. Fakat bu hadisten gazaba ve dalalete uğramanın sadece Yahudi ve Hristiyanlara has bir özellik olmadığını anlamamız gerekir. Eğer öyle bir şey olsaydı, bu ayeti okumanın ve dua etmemizin bir anlamı da kalmazdı.

Bu yüzden en çok dikkat etmemiz gereken konunun tevhid olduğunu ve bizim önceki toplumlar gibi aynı hataları yapıp yapmadığımızı, dini sırf Allah'a has kılmayı kıldığımızı bilmek zorundayız. Kendine Müslümanım diyenler acaba korunması gereken tevhide ve sakınması gereken şirke nasıl karşılık vermişlerdir? Şimdi Kur'ân'ın izinden bunu incelemek istiyoruz:

ELİF! LÂM! RÂ! Bu öyle bir kitaptır ki ayetleri hem muhkem kılınmış hem de doğru kararlar veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından açıklanmıştır. Böyle olması, Allah'tan başkasına kul olmanızın diyedir. Ben de o kitapla sizi uyarın ve müjdeleyen kişiyim. (Hüd 11/1-2)

Allah, insanların başkalarına kul olmamaları için Kur'ân'ı hükme bağladığını ve Kendisinin açıkladığını bildirmektedir. Elçisine ve tebliğ ettiği kavmine de **sana vahyolunana uy!**¹³ diye, indirdiği vahye/kitaba uymasını emretmektedir. Dolayısıyla, Allah dinimizin tek bir kaynağı olduğunu ve bu kaynağa bağlı kalmamızı söylemektedir. Aksi takdirde Kendisinden başkasına kul olacağımızı ve tevhidle ilişkimizin kalmayacağını bildirilmektedir.

Maalesef Müslümanlar her ne kadar sözde Allah'ın dinine ve kitabına uyduklarını söyleseler de Allah'ın bu uyarısını dikkate almamış, kendilerinden önceki dinin

Kur'ân bize tevhide farklı şekilde anlatmaktadır. Tevhid, Allah'ı birlemek değil, dini sadece Allah'a has kılmaktır.

Araştırma

AYDIN MÜLAYİM

mensuplarının hatalarını tekrarlamak suretiyle dinin tek kaynağı olan Allah'ın kitabı yanına başka kaynaklar ilave ederek onlardan çıkarılan hükümlerle hareket etmişlerdir. Nasıl ki, itikatta Allah'la birlikte; Nebileri, imamları, evliyaları, şeyhleri kendilerine yardımcı, aracı ve şefaathçi kabul etmişlerse, aynı şekilde fıkhıta da Allah'ın kitabı yanına en az üç kaynak; Hadis, İcma ve Kıyas (Şiada ise Kıyas yerine Akıl) alınmış ve bunlar dinin esasları gibi kabul edilmiştir. Bütün bunları her mezhep kendine göre akidede ve amelde dinin esasları olarak göstermiş ve her hangi birinin inkarı dinin inkarı olarak kabul edilmiştir. Allah'ın ve Kitabının tamamlayıcıları gibi sunulan bu araçlarla ve kaynaklarla anlatılmaya çalışılan dinin eksik, anlaşılmasız olduğunu ve bir anlamda şeriklerinin olması gerektiğini söylemişlerdir. Halbuki Allah dinini tamamladığını ve Kitabını da insanların anlayacağı şekilde Kendisinin anlattığını söylemektedir. Allah'la insanlar arasına başka ilahlar koymakla tevhid bozulduğu gibi, Allah'ın indirmediği kaynak (Kur'ân) arasına başka kaynaklar oluşturmak da tevhidi zedelemektedir. Bu yüzden Allah'tan başka ilah kabul etmemek tevhidin bir şartı olduğu gibi, Kur'ân'dan başka kaynak kabul etmemek de tevhidin bir şartı olması gerekir. Çünkü Kur'ân'da verilen

Görsel kaynağı: <http://bjornfree.com/kim/>

bir hükmü ortadan kaldırmak, nesih etmek, başka kaynaklara dayanarak değiştirmek ve yerine başka hükümleri getirmek Allah'a teslim olmamak ve Allah'ın hükmüyle hükmetmemek anlamına gelmektedir:

...Kim tağutu inkâr edip Allah'a güvenirse kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. (Bakara 2/256)

Dini konularda Allah'tan başka kimsenin hüküm koyma, helal ve haram belirleme yetkisi yoktur.¹⁴ Allah'tan başka hüküm sahibinin olduğunu düşünmek ve inanmak tevhid akidesine zıt bir anlayıştır. Bir kişinin haram olmayanı haram, helal olmayanı helal sayması kendisini Allah yerine koyması ve dinde Allah'tan başkasının da hüküm sahibi olduğunu kabul etmesi demektir.

İslâm dünyası asırlardır Ehl-i Kitap'ın yaptığı hataları yapmakta ve dinî anlayış metodunda aynı kaderi paylaşmaktadır. Özellikle din adamlarının yetkisi konusunda aynı anlayışı paylaşan Müslümanlar, dini tahrif etmede ve tevhidi ortadan kaldırmada da aynı başarıya (!) ulaşmışlardır. Müslüman din adamları Ehl-i Kitap din adamlarının yaptığı gibi, kendi kitaplarında olan hükümlerin büyük bir kısmını uydurdukları kaynaklara dayanarak değiştirmişlerdir. Bu nedenle, Ehl-i Kitap kast edilerek ifade edilen bu ayetin Müslümanlara da ait olduğunu rahatlıkla söyleye biliriz:

Onlar, Allah'ın berisinden bilginlerini ve din adamlarını, bir de Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Oysa ki, hepsi ancak bir ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı ki, O'ndan başka hiçbir ilah yoktur; O, onların ortak koştukları herşeyden münezzehtir. (Tevbe 9/31)

Tefsirlerde bu ayetle ilgili şöyle bir açıklama yapılır: Resulullah bu ayeti okurken Adiy ibni Hatem, duymuş ve Resulullah'ın yanında itiraza kalkışmış; *"Ben de bir Hristiyanım fakat biz bilginlerimizi ve din adamlarımızı Rab edinmiyor ve onlara ibadet etmiyoruz."* demişti. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: *"Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını da haram kıldıklarında onların dediklerini kabul etmiyor musunuz?"* Adiy ibni Hatem *"Evet, kabul ediyoruz, çünkü onlar dini konularda*

yetkili kişilerdir.” dedi. Bunun üzerine Resûlullah: “İşte bu onları Rab edinme değil de nedir?” buyurdu.¹⁵

Yapılan bu açıklama, helâl ve haramın sınırlarını tespit yetkisini kendinde görenlerin, nefislerini ilâh ve Rab yerine koyduklarını, onlara kanun koyma yetkisi tanıyanların da onları Rabler edindiklerini vurgulamaktadır. Ehl-i Kitap, Allah'ın hükümlerini bırakarak bilgilerinin kişisel görüşlerine inandılar. Allah'ın emirleriyle onların görüşleri çatıştığında, bilgilerinin görüşlerini tercih ettiler.¹⁶

Ehl-i Kitap'ın, dinlerini nasıl tahrif ettiklerini iyi bilen Resulullah ve ashâbı Allah'tan gelen kitabın dinin tek kaynağı olduğunu ve tevhidin olmazsa olmaz şartı olduğunu görmüşlerdir. Hayatları boyunca bu kaynağı bulandırmamaya çalışmışlardır. Bu sebeple Resulullah bir şeyde karar ya da hüküm verdiği zaman sahabe şöyle sorardı: “Ey Allah'ın Resulu! Bu senin fikrin mi, yoksa Allah'tan vahiy mi geldi?” Çünkü vahiy geldiği zaman Nebî de dâhil, herkes bu vahye boyun eğmek ve ona uymak zorundadır:

Gerçekleri içeren bu kitabı sana biz indirdik ki insanlar arasında Allah'ın gösterdiği yöntemle hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma. (Nisâ 4/105)

Resulullah Allah'ın vahyi dışında Allah adına hiçbir hüküm vermemiştir. Vermesi onun elçilik görevine aykırıdır. Ancak maalesef Nebîmizi ve şahısları kutsallaştırmak temayülünde olanlar, Allah'ın vahyi (Kur'ân) dışında başka kaynaklar icat etmiş, bu kaynaklarla

Foto: Bahar Şener, bahar.senol.sener@gmail.com

hüküm çıkarmış ve neticede tevhide zarar vermişlerdir.

Günümüzde din adamları her hangi bir konuda Allah'ın hükmüne rağmen, bu hükümleri kendi oluşturdukları kaynaklara göre yorumlayarak “Allah'ın bu konudaki hükmü budur.” denilerek, kendilerince şeriat ve dini kurallar uygulamaktadırlar. Yâni, din adamlarının yorumları Allah adına, din adına yerine getirilmektedir. Bu yüzden Allah'ın tevhide sarılanlar ve onu korumaya çalışanlar için genel mesajı şöyle olmuştur:

Rabbinizden size indirilene uyun; Allaha daha yakındır diye araya koyduğunuz evliyaya uymayın. Bilgilerinizi ne kadar az kullanıyorsunuz! (A'râf 7/3)

De ki “Ben de tıpkı sizin gibi insanım. Bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunmaktadır. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi iş yapsın ve tek olan Rabbine kullukta, hiçbir şeyi O'na ortak saymasın.” (Kehf 18/110)

Notlar

1. Müslim, İman, 43 [26].
2. Müslim, İman, 47 [29].
3. Ankebût 29/61,65.
4. Görmedin mi Allah nasıl bir örnekleme yaptı? Güzel bir sözü, güzel bir ağaca benzetti; kökü sağlam, dalları göğe doğru uzanmış bir ağaca. (İbrahim 14/24)
5. Buhari, “Cenaiz, 1.
6. Bkz. Nisâ 4/36, A'râf 7/59
7. Bkz, Nahl 16/36
8. Ankebût 29/61.
9. Rûm 30/30.
10. el-Mevarid.
11. Bkz. Nisâ 68-69.
12. Ahmed b Hanbel, 4/378.
13. En'âm, 6/106.
14. Bkz. Tahrim: 66/1.
15. İbn Kesir, Tefsir, c. IV, s. 144; et-Taberi, Tefsir, c. VI, s. 354; Râzî, Tefsir, c. VI, s. 31.
16. Matta, 15/3 .